

**LIETUVOS RESPUBLIKOS SEIMO NUTARIMO
„DĖL NACIONALINĖS DARBOTVARKĖS NARKOTIKŲ, TABAKO IR ALKOHOLIO
KONTROLĖS, VARTOJIMO PREVENCIJOS IR ŽALOS MAŽINIMO KLAUSIMAIS
IKI 2035 METŲ PATVIRTINIMO“ PROJEKTO
AIŠKINAMASIS RAŠTAS**

1. Projekto rengimą paskatinusios priežastys, parengto Projekto tikslai ir uždaviniai

Lietuvos Respublikos Seimo nutarimo „Dėl Nacionalinės darbotvarkės narkotikų, tabako ir alkoholio kontrolės, vartojimo prevencijos ir žalos mažinimo klausimais iki 2035 metų“ projektas (toliau – Projektas) parengtas vadovaujantis Lietuvos Respublikos strateginio valdymo įstatymo 7 straipsnio 1 punktu, 15 straipsniu, Nacionalinio saugumo strategijos, patvirtintos Lietuvos Respublikos Seimo 2002 m. gegužės 28 d. nutarimu Nr. IX-907 „Dėl Nacionalinio saugumo strategijos patvirtinimo“, 18.11 ir 18.17 papunkčiuose nustatytais prioritetais, Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2020 m. lapkričio 18 d. nutarimu Nr. 1297 „Dėl Nacionalinės darbotvarkės narkotikų, tabako ir alkoholio kontrolės ir vartojimo prevencijos klausimais iki 2035 metų rengimo ir Nacionalinės darbotvarkės įgyvendinimo koordinatoriaus paskyrimo“ bei įgyvendinant Aštuonioliktosios Lietuvos Respublikos Vyriausybės programos nuostatų įgyvendinimo plano, patvirtinto Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2021 m. kovo 10 d. nutarimu Nr. 155 „Dėl Aštuonioliktosios Lietuvos Respublikos Vyriausybės programos nuostatų įgyvendinimo plano patvirtinimo“, 4.1.5 veiksmą.

Lietuvos Respublikos Seimas 2011 m. gruodžio 13 d. rezoliucija „Dėl kryptingos narkotikų, tabako ir alkoholio vartojimo prevencijos ir kontrolės politikos“, laikoma pagrindu kompleksiniam požiūriui į psichoaktyviųjų medžiagų vartojimo mažinimą, pasisakė už integruotą požiūrį į visų priklausomybės ligų gydymą, kryptingos narkotikų, tabako ir alkoholio kontrolės politikos ir jos įgyvendinimo priemonių formavimą, integruotų ir moksliskai pagrįstų priklausomybės nuo psichoaktyviųjų medžiagų bei kitų priklausomybės ligų prevencijos ir gydymo programų sukūrimą, diegimą ir efektyvumo vertinimą. Šios rezoliucijos ir kitų Lietuvos Respublikos Seimo priimtų teisės aktų pagrindu buvo parengta bei 2018 m. gruodžio 13 d. Lietuvos Respublikos Seimo nutarimu Nr. XIII-1765 patvirtinta Valstybinė narkotikų, tabako ir alkoholio kontrolės ir vartojimo prevencijos 2018–2028 metų programa. Joje integruotai vertinamos su visų psichoaktyviųjų medžiagų vartojimu susijusios problemos ir jų sprendimo galimybės bei pripažįstama, kad psichoaktyviųjų medžiagų vartojimas pirmiausia turi būti vertinamas kaip žmogaus fizinės, psichikos sveikatos ir socialinės gerovės užtikrinimo problema. Nuo 2021 m. sausio 1 d. įsigaliojus naujam strateginio valdymo modeliui, strateginių dokumentų sistemoje atsisakoma Programos kaip strateginio dokumento – dėl šios priežasties peržiūrimi visų psichoaktyviųjų medžiagų vartojimo iššūkiai ir naujo strateginio dokumento projekte įtvirtinami jų vartojimo mažinimo politikos ilgalaikiai tikslai.

Psichoaktyviųjų medžiagų vartojimo problema yra kompleksinė ir reikalauja sutelkto visų sektorių bendro darbo, integruoto požiūrio bei nuoseklios ir ilgalaikės politikos, kurios įgyvendinime būtų nuosekliai siekiama ilgalaikių tvarių rezultatų visuomenės sveikatos ir saugumo srityje. Be valstybėje atskirose srityse vykdomų prevencijos, ankstyvosios intervencijos, pagalbos, sveikatos ar socialinių paslaugų bei priežiūros priemonių Projektu siekiama inicijuoti pokyčius sprendžiant sisteminius klausimus, susijusius su psichoaktyviųjų medžiagų vartojimu, apimančius ir naujus globalius iššūkius.

Projekte nustatyti ilgalaikės, subalansuotos valstybės politikos tikslai, uždaviniai ir jų įgyvendinimo kryptys bei poveikio rodikliai, kurie padėtų mažinti narkotikų, tabako ir alkoholio paklausą, pasiūlą bei žalą asmeniui, visuomenei ir valstybei. Nesant ilgalaikės valstybės vizijos psichoaktyviųjų medžiagų vartojimo mažinimo srityje, neturint vieno visapusiško, subalansuoto ir įrodymais pagrįsto strateginio dokumento, kuriame būtų numatyti siekiami bendri tikslai ir uždaviniai, įvardyti ir stebimi bendrai visoms institucijoms keliami pažangos rodikliai, nebus užtikrinama sinergija tarp skirtingų su psichoaktyviųjų medžiagų vartojimo mažinimo klausimus sprendžiančių sričių, nebus koordinuoto institucijų bei organizacijų veikimo bei pasidalytos atsakomybės gerinant gyventojų sveikatą bei saugumą.

2. Projekto iniciatoriai ir rengėjai

Projektą parengė Narkotikų, tabako ir alkoholio kontrolės departamento (toliau – Departamentas) (l. e. direktoriaus pareigas Stebėsenos ir analizės skyriaus vedėja Evelina Pridotkienė, tel. 8 659 04891, el. p. evelina.pridotkiene@ntakd.lt) sudarytos tarpžinybinės darbo grupės prevencijos, gydymo, reabilitacijos ir reintegracijos, alkoholio, tabako pasiūlos mažinimo, neteisėtos pasiūlos mažinimo, žalos mažinimo ir baudžiamosios politikos peržiūros pogrupiai.

Siekiant tarpžinybine įtrauktimi grįsto politikos formavimo ir sklendaus jos įgyvendinimo Nacionalinės darbotvarkės projekto nuostatos kiekvienoje srityje detalai aptartos Lietuvos Respublikos sveikatos apsaugos ministro 2021 m. kovo 30 d. įsakymu Nr. V-667 sudarytoje Nacionalinės darbotvarkės rengimo politinio lygmens koordinacinėje grupėje, kurią sudarė Lietuvos Respublikos Vyriausybės, Lietuvos Respublikos ekonomikos ir inovacijų, Lietuvos Respublikos finansų, Lietuvos Respublikos socialinės apsaugos ir darbo, Lietuvos Respublikos sveikatos apsaugos ministerijos, Lietuvos Respublikos švietimo, mokslo ir sporto, Lietuvos Respublikos teisingumo, Lietuvos Respublikos vidaus reikalų ministerijų, Pasaulio sveikatos organizacijos atstovybės Lietuvoje ir Departamento atstovai. Dėl Nacionalinės darbotvarkės projekto nuostatų aptarimo organizuoti septyni politinio lygmens koordinacinės grupės posėdžiai.

3. Kaip šiuo metu yra reguliuojami Projekte aptarti teisiniai santykiai

Šiuo metu psichoaktyviųjų medžiagų vartojimo mažinimo politika yra apibrėžta Valstybinės narkotikų, tabako ir alkoholio kontrolės ir vartojimo prevencijos programoje, patvirtintoje Lietuvos Respublikos Seimo 2018 m. gruodžio 13 d. nutarimu Nr. XIII-1765 „Dėl Valstybinės narkotikų, tabako ir alkoholio kontrolės ir vartojimo prevencijos 2018–2028 m. programos patvirtinimo“.

Šios Programos tikslai ir uždaviniai yra įgyvendinami pagal Lietuvos Respublikos narkotikų, tabako ir alkoholio prevencijos tarpinstitucinį veiklos planą, patvirtintą Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2015 m. vasario 25 d. nutarimu Nr. 217 „Dėl Lietuvos Respublikos narkotikų, tabako ir alkoholio prevencijos tarpinstitucinio veiklos plano patvirtinimo“ (su aktualiais pakeitimais).

4. Kokios siūlomos naujos teisinio reguliavimo nuostatos ir kokių teigiamų rezultatų laukiama

Projektu siūlomas Nacionalinės darbotvarkės strateginis tikslas – sukurti sveikesnę ir saugesnę visuomenę, kurioje kiekvienam žmogui siekiama padėti išvengti alkoholio, tabako ir narkotikų daromos žalos ar ją sumažinti, taip pat sudaromos galimybės rūpintis savo, šeimos ar bendruomenės narių sveikata, socialine ir ekonomine gerove.

Projektas apima lygiaverčiai svarbias ir viena kitą papildančias sritis: paklausos mažinimo (prevencijos, ankstyvosios intervencijos, gydymo, psichologinės ir socialinės reabilitacijos bei reintegracijos priemonės); pasiūlos mažinimo (teisėtų ir neteisėtų psichoaktyviųjų medžiagų fizinio bei ekonominio prieinamumo ribojimo priemonės); žalos mažinimo klausimus (veiksmingos rizikos valdymo ir pagalbos priemonės narkotines ir psichotropines medžiagas vartojantiems asmenims ir prie žalos klausimų valdymo prisidedantys sprendimai baudžiamosios politikos srityje). Kiekvienoje nurodytoje Nacionalinės darbotvarkės srityje kompleksiskai sprendžiami klausimai susiję su stebėseną, kuri suprantama kaip patikimos, kokybiškos ir palyginamos informacijos rinkimas ir vertinimas, kuriuo siekiama tobulinti analizę ir duomenimis grindžiamų sprendimų priėmimą, pripažįstant mokslinį politikos ir intervencijos priemonių įvertinimą, stiprinti keitimąsi informacija nacionaliniu ir tarptautiniu lygmenimis, remti ir tobulinti mokslinius tyrimus, susijusius su psichoaktyviosiomis medžiagomis.

Nacionalinės darbotvarkės strateginiam tikslui pasiekti formuojami šeši tikslai, remiantis atlikta Lietuvos situacijos analize, užsienio šalių gerąja praktika, tarptautinių organizacijų rekomendacijomis:

1. atitolinti ar sumažinti psichoaktyviųjų medžiagų vartojimą ir valdyti psichoaktyviųjų medžiagų vartojimo riziką bei stiprinti apsauginius veiksniai, įgyvendinant visiems visuomenės nariams prieinamą, skirtingus poreikius atitinkančią, kontekstiniais ir moksliniais duomenimis grįstą psichoaktyviųjų medžiagų vartojimo prevenciją;

2. užtikrinti prieinamą, kokybišką, asmens individualius poreikius tenkinančią, ekonomiškai tvarią ir įrodymais pagrįstą priklausomybių ligų gydymo, reabilitacijos ir reintegracijos paslaugų asmenims, rizikingai ir žalingai vartojantiems psichoaktyviąsias medžiagas ir (ar) nuo jų priklausomiems, sistemą;

3. sumažinti alkoholio, tabako gaminių ir su tabako gaminiais susijusių gaminių pasiūlą;

4. sužlugdyti ir išardyti su narkotikais susijusias organizuotas nusikalstamas grupes, kurios veikia Lietuvoje arba kurių veikla yra nukreipta į Lietuvą, užkirsti kelią narkotikų prekursorių naudojimui ne pagal paskirtį ir jų prekybai neteisėtos narkotikų gamybos tikslais, spręsti sąsąjį su kitomis grėsmėmis saugumui klausimą ir tobulinti nusikalstamumo prevenciją;

5. didinti neteisėtos didmeninės prekybos narkotikais ir jų prekursoriais atvejų nustatymo galimybes ir spręsti klausimą, susijusį su logistinių ir skaitmeninių kanalų išnaudojimu neteisėtų narkotikų platinimui, bei, bendradarbiaujant su privačiuoju sektoriumi, didinti šiais kanalais kontrabanda gabenamų konfiskuojamų neteisėtų medžiagų kiekį;

6. sumažinti narkotikų vartojimo žalingą poveikį visuomenės ar asmens sveikatai, socialinei ir ekonominei aplinkai, plėtoti humanistinę, į asmens sveikatą bei pagalbą narkotikų vartotojams orientuotą ir įrodymais pagrįstą baudžiamąją politiką.

Įgyvendinus Projektą, laukiami teigiami pokyčiai, siekiant sveikesnės ir saugesnės visuomenės: sumažėjęs suvartojamojo alkoholio kiekis, tenkantis 15 m. ir vyresniems gyventojams, daugiau nei du kartus sumažėjusi tabako gaminius rūkysiujų per paskutinį mėnesį 15–64 m. gyventojų dalis, išlaikytas dvigubai mažesnis nei ES šalyse narkotinių ir psichotropinių medžiagų vartojimo paplitimas tarp 15–64 m. gyventojų. Tarp kitų Projekto siektinų įgyvendinimo kriterijų – išaugęs pagalbos (gydymo, psichosocialinės reabilitacijos) prieinamumas, pakaitinio gydymo paslaugų prieinamumas, mažėjantis mirtingumas dėl su narkotinėmis ir psichotropinėmis medžiagomis susijusių priežasčių. Konstruojant Projekto įgyvendinimo tarpinius ir galutinius vertinimo rodiklius, siektinos reikšmės pasirinktos ir derintos su 2021–2030 metų Nacionalinio pažangos plano strateginių tikslų, uždavinių ir poveikio rodiklių sąrašo reikšmėmis, Europos šalių rodikliais, Pasaulio sveikatos organizacijos techninėse gairėse rekomenduojamais siektinais rezultatais.

5. Numatomo teisinio reguliavimo poveikio vertinimo rezultatai, galimos neigiamos priimto Projekto pasekmės ir kokių priemonių reikėtų imtis, kad tokių pasekmių būtų išvengta

Neigiamų priimto Projekto pasekmių nenumatoma. Pritarus Projektui, bus sudarytos sąlygos toliau siekti sutartos valstybės vizijos psichoaktyviųjų medžiagų vartojimo mažinimo srityje, t. y. kurti ir palaikyti sveikesnę ir saugesnę visuomenę, praktiškai taikant esmines, į žmogaus ir visuomenės sveikatą ir saugumą orientuotas tarptautinių ir nacionalinių teisės aktų nuostatas bei atsakingai priimant ir vykdant sprendimus dėl esamos praktikos tobulinimo, galimų ateities rizikų ar iššūkių.

6. Kokią įtaką priimtas Projektas turės kriminogeninei situacijai, korupcijai

Parengtas Projektas tiesiogiai nesusijęs su kriminogenine situacija ir korupcija, poveikis šiai sričiai bus įvertintas parengus Nacionalinę darbotvarkę įgyvendinančius atitinkamų laikotarpių planus.

7. Kaip Projekto įgyvendinimas atsilieps verslo sąlygoms ir jo plėtrai

Parengtas Projektas tiesiogiai nesusijęs su verslo sąlygomis ir jo plėtra, poveikis šiai sričiai bus įvertintas parengus Nacionalinę darbotvarkę įgyvendinančius atitinkamų laikotarpių planus.

8. Ar įstatymo projektas neprieštarauja strateginio lygmens planavimo dokumentams

Projektas neprieštarauja strateginio lygmens planavimo dokumentams.

9. Projekto inkorporavimas į teisinę sistemą, kokius teisės aktus būtina priimti, kokius galiojančius teisės aktus reikia pakeisti ar pripažinti netekusiais galios

Projekto nuostatos bus įgyvendinamos, teisės aktų nustatyta tvarka rengiant ir Lietuvos Respublikos Vyriausybei tvirtinant atitinkamų laikotarpių Nacionalinės darbotvarkės planus, kuriuose Nacionalinės darbotvarkės tikslams ir uždaviniams pasiekti bus numatytos konkrečios priemonės, lėšos priemonėms įgyvendinti ir atsakingos institucijos. Nacionalinės darbotvarkės planai įgyvendinami per nacionalines plėtros programas ir strateginius veiklos planus.

10. Ar Projektas parengtas laikantis Lietuvos Respublikos valstybinės kalbos, Teisėkūros pagrindų įstatymų reikalavimų, o Projekto sąvokos ir jas įvardijantys terminai įvertinti Terminų banko įstatymo ir jo įgyvendinamųjų teisės aktų nustatyta tvarka

Projektas parengtas laikantis Lietuvos Respublikos valstybinės kalbos, Teisėkūros pagrindų įstatymų reikalavimų ir atitinka bendrinės lietuvių kalbos normas, naujų sąvokų nenumatoma.

11. Ar Projektas atitinka Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos nuostatas ir Europos Sąjungos dokumentus

Projektas atitinka Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvenciją ir neprieštarauja Europos Sąjungos dokumentams.

12. Jeigu Projektui įgyvendinti reikia įgyvendinamųjų teisės aktų, – kas ir kada juos turėtų priimti

Nacionalinė darbotvarkė bus įgyvendinama Lietuvos Respublikos Vyriausybės tvirtinamais atitinkamų laikotarpių Nacionalinės darbotvarkės planais, kuriuose bus numatytos konkrečios priemonės, lėšos priemonėms įgyvendinti ir atsakingos institucijos. Nacionalinės darbotvarkės įgyvendinimo laikotarpiu bus analizuojami ir peržiūrimi su psichoaktyviųjų medžiagų vartojimo mažinimo klausimais susiję teisės aktai ir, esant reikalui, inicijuojami jų pakeitimai.

13. Kiek valstybės, savivaldybių biudžetų ir kitų valstybės įsteigtų fondų lėšų prireiks Projektui įgyvendinti, ar bus galima sutaupyti

Projekto įgyvendinimas bus finansuojamas iš Lietuvos Respublikos atitinkamų metų valstybės biudžeto ir savivaldybių biudžetų finansinių rodiklių patvirtinimo įstatyme atitinkamoms institucijoms skirtų asignavimų ir kitų teisės aktų nustatyta tvarką gautų lėšų.

Konkretus lėšų poreikis Projektui įgyvendinti bus numatomas rengiant atitinkamų laikotarpių Nacionalinės darbotvarkės planus ir kitus veiklos lygmens planavimo dokumentus.

14. Projekto rengimo metu gauti specialistų vertinimai ir išvados

Vadovaudamasis Europos narkotikų ir narkomanijos stebėsenos centro rekomendacijomis, kitų Europos Sąjungos šalių gerąja strateginių dokumentų rengimo ir narkotikų politikos vertinimo praktika, Departamentas lygiagrečiai įgyvendino skirtingas iniciatyvas Projektui parengti. Departamente sudaryta neformali Projekto rengimo grupė, kuri suformulavo pirminius Projekto struktūros ir turinio rėmus, buvo atsakinga už Projekto viešinimą bei konsultacijas su visuomene. Skirtingoms Projekto dalims parengti Departamento sudarytos tarpžinybinės ir tarpsektorinės darbo grupės, į kurių veiklą įtraukti valstybės, savivaldybių įstaigų, institucijų, nevyriausybinių organizacijų atstovai, skirtingų mokslo sričių atstovai, kiti suinteresuoti asmenys. Projekte, siekiant užtikrinti kokybę ir turinio objektyvumą, vadovaujantis tarptautine patirtimi, remtasi išoriniu socialinės, sveikatos apsaugos, teisės bei ekonomikos sričių ekspertų narkotikų politikos vertinimu, kurio išvados naudojamos siekiant argumentuoti valstybei ir jos žmonėms palankaus, integruoto ir subalansuoto požiūrio ir juo grįstų sprendimų taikymo svarbą.

Visuomenės įtraukimas buvo svarbi Nacionalinės darbotvarkės rengimo proceso dalis, siekiant išsiaiškinti asmenų, besinaudojančių paslaugomis, šeimų, bendruomenių, organizacijų ir kitų suinteresuotų asmenų keliamas problemas ir rūpimus klausimus, svarbius numatyti Nacionalinėje darbotvarkėje. 2021 m. rugsėjo 9–24 d. įvyko viešoji konsultacija – apklausa. Iš visų viešojoje konsultacijoje dalyvavusių 300 asmenų 26,7 proc. buvo atstovai iš nevyriausybinių organizacijų, 19,3 proc. – valstybinių institucijų atstovai, 17 proc. – verslo atstovai, 14,1 proc. – akademinės bendruomenės atstovai. 75,7 proc. dalyvių nurodė, kad Lietuvoje vykdoma narkotikų, tabako ir alkoholio kontrolės ir vartojimo prevencijos politika nėra efektyvi. 70,8 proc. nurodė, kad žinotų, kur kreiptis pagalbos, jeigu artimasis vartotų narkotikus ar būtų priklausomas nuo alkoholio ar tabako. 47,6 proc. dalyvių pasisakė, kad visoms politikos sritims turi būti skiriamas vienodas dėmesys, 14,5 proc. nurodė, kad didžiausias prioritetas turi būti skiriamas prevencijai, 13,3 proc. – žalos mažinimui. Net 82,6 proc. nurodė, kad baudžiamojo proceso grėsmė nėra efektyvi priemonė mažinti narkotikų vartojimą. 75,9 proc. mano, kad priklausomybės ligomis sergančių asmenų gydymo, reabilitacijos ir reintegracijos paslaugoms nėra

skiriamas pakankamas finansavimas. Į klausimą, kaip sumažinti visuomenės toleranciją šešėlinei prekybai tabako gaminiais, sulaukta įvairių atsakymų: nuo „didinti baudas“, „apeluoti į tai, kad kontrabandinės cigaretės – Lukašenkos biznesas“, „paaiškinti žmonėms, ką jie perka“ iki „legalizuoti“. Dauguma apklausos dalyvių (65,3 proc.) nurodė, kad visuomenė nėra pakankamai informuota apie el. cigarečių ir kaitinamųjų tabako gaminių daromą žalą. 54,9 proc. apklausos dalyvių nurodė, kad Lietuvoje nėra pakankama teikiamų žalos mažinimo paslaugų aprėptis. Nemažai apklausos dalyvių pasisakė už būtinumą keisti visuomenės nuomonę ir nediskriminuoti priklausomų asmenų, kompensuoti jų gydymą.

Viešosios konsultacijos rezultatai parodė, kad Nacionalinėje darbotvarkėje aptariamose problemose, suformuluoti tikslai ir jų įgyvendinimo kryptys atliepia visuomenės nuomonę, kuria kryptimi ir kaip turėtų būti sprendžiami psichoaktyviųjų medžiagų vartojimo mažinimo klausimai.

15. Reikšminiai žodžiai, kurių reikia Projektui įtraukti į kompiuterinę paieškos sistemą, įskaitant Europos žodyno „Eurovoc“ terminus, temas bei sritis: „prevencija“, „vartojimas“, „paklausos mažinimas“, „pasiūlos mažinimas“, „alkoholis“, „tabakas“, „narkotikas“, „psichoaktyviosios medžiagos“, „žalos mažinimas“.

16. Kiti, iniciatorių nuomone, reikalingi pagrindimai ir paaiškinimai
Nėra.
